

ΑΡΤΕΜΙΣ ΟΠΙΤΑ·Ι·Σ ΕΞ ΕΠΙΓΡΑΦΗΣ ΤΗΣ ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ

Ἡ δημοσιευμένη ἐνταῦθα ἐπιγραφὴ¹ προέρχεται ἐκ τῆς Καβάλας καὶ ἥτοι ἐντειχισμένη εἰς τοῖχον τῆς πλατείας, ἥτις διεμορφώθη κατὰ τὰ ἔτη 1928-1930 πέριξ τῆς πατρικῆς οἰκίας τοῦ ἴδρυτοῦ τῆς αἰγαλεϊκῆς δυναστείας Μεχμέτ Ἀλῆ. Ὁ τοῖχος οὗτος, ἐκτισμένως εἰς τὴν Β. Α. πλευρὰν τῆς οἰκίας, χρησιμεύει ὡς ὅριον τῆς πλατείας καὶ τῶν γειτονικῶν οἰκιῶν. Ἡ ἐπιγραφὴ, ἐντειχισμένη εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος αὐτοῦ, ἀνειρέθη καὶ ἀπετειχίσθη τὸν Ιανουάριον τοῦ 1948.

Τὸ ἐνεπίγραφον μάρμαρον (Εἰκ. 1) ἔχει σχῆμα τετραπλεύρου καὶ εἶναι ἀποκεκρουσμένον καθέτως ἀριστερά, εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν στίχων, καὶ κάτω ἀριστερά. Εἶναι φανερὸν δτι ἡ φθορὰ αὕτη τοῦ μαρμάρου, καθὼς καὶ ἡ ὑπάρχουσα εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος ρωγμή, διφείλονται εἰς ατύπημα τῆς σφύρας τοῦ οἰκοδόμου κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐντειχίσεώς του, διὰ νὰ χωρέσῃ εἰς τὴν γωνίαν τοῦ τοίχου. Εἰς τὴν δεξιὰν πλευράν του εἶναι ἔλαιαρχῶς ἀπολεπισμένον. Ἡ ἀνω ἐπιφάνεια, ἐκτὸς μιᾶς λείας ταινίας ἐπὶ τῆς προσθίας πλευρᾶς, πλάτους $\pm 0,04$, εἶναι ἀδρομερῶς λεία, ἐνῷ ἡ ὅπισθια ἀκατέργαστος· ἀδρομερῶς ἐπίσης εἰργασμένη εἶναι καὶ ἡ κάτω ἐπιφάνεια. Διαστάσεις: μ. 0,30, ύψ. 0,115, μεγ. πλάτος 0,16. "Υψ. γραμμ. 0,008—0,012, Ο = $\pm 0,006$. Διάστιχα 0,010—0,018.

[Α]ρτέμιδη Ὄπιταΐδη
[Φ]ιλῖνος Στρατοπλέοντος
[Ζ]ακύνθιος κατὰ πρόστι-
[αγ]μα.

Ο τύπος τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι ἀναθηματικός. Ο Φιλῖνος, ὁ νίδες

1 Τὸ ἄρθρον αὐτὸν ἐγράφη εἰς τὴν Καβάλαν, ἡ δοπία δὲν ἔχει οὔτε στοιχειώδη ἐπιστημονικὴν βιβλιοθήκην. Εἰς τὸν συναδέλφους κ. κ. Χ. Μακαρόναν καὶ Β. Καλλιπολίτην, ποὺ είχον τὴν καλωσύνην νὰ συμβουλευθοῦν τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης διὰ ζητήματα τοῦ ἀρχόντος μου καὶ νὰ μὲ βιοθήσουν εἰς τὴν συγγραφήν του, ἐκφράζω καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης τὰς θερμάς μου εὐχαριστίας.

τοῦ Σιρατοκλέους, ἀνέθεσε κάτι εἰς τὴν Ἀρτεμιν Ὁπιταῖδα κατόπιν διαταγῆς.¹

Στ. 1. Ὁ πιταῖδι. Ἡ λέξις Ὁ πιταῖς εἶναι γνωστὴ ὡς ἐπίθετον τῆς Ἀρτέμιδος μόνον ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Ζακύνθου.² Ἡ νέα ἐπιγραφὴ βεβούωνται ὅτι ἡ δορθή γραφὴ τῆς λέξεως εἶναι μὲν Ο καὶ δχι μὲ Ω, καθὼς ἐπιχειρεῖ νὰ διορθώσῃ, συμφωνοῦντος καὶ τοῦ G. Klaffenbach, ἡ Johanna Schmidt.³ Ἄν τι λέξις Ὁπιταῖς ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ Ὡτις ἢ Ὁπις⁴,

Εἰκὼν 1

τότε εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος Ὁπιταῖδος εἶχε στενὴν συγγένειαν μὲ τὰς λατρείας τῶν θεοτήτων τῆς Δήλου καὶ Ιδίως τῆς Εἴλειθυίας καὶ Λοχείας.

Στ. 3. Ζακύνθιος. Ἡ μόνη ὡς τώρα μνεία Ἀρτέμιδος Ὁπιταῖδος εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Ζακύνθου ἐπιβάλλει τὴν ἀνωτέρω ἀνάγνωσιν, ἀν καὶ εἶναι εὐδιάκριτον ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ὅτι ἀντὶ τοῦ Θ ἐγράφη Ο. Τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς λάθος τοῦ χαράκτου.

¹ Ἡ ἔκφρασις κατὰ πρόσταγμα, καθὼς καὶ αἱ ταυτόσημοι κατὰ προσταγήν, κατ' ὄντας, κατ' ἐνύπνιον, ἀπαντοῦν συχνάκις εἰς τὰς ἀναθηματικὰς ἐπιγραφάς.

² IG. IX, 1,600. «Ἀρχιελῆς Ἀριστομένεος καὶ Ἀλκιβάμα Ἀρχικλέος Κληνίππαν τὰν αὐτῶν θυμιτέρα θεοκολήσασαν Ἀρτέμιτι | Ὁπιταῖδι». Εἰς τὴν δημοσίευσιν αὐτὴν δὲν σχολιάζεται ἡ λέξις Ὁπιταῖς οὕτε χρονολογεῖται ἡ ἐπιγραφή

³ Pauly — Wissowa, R. E. ἡμίτομος 35, στήλη 689 λ. Opitais (Ο [Ω²] πιταῖς).

⁴ Βλέπε λ. Ὁπις (Ὦπις) εἰς τὸ Μυθολ. Λεξικὸν τοῦ Roscher (III 927 κ. ἑ.).

Ἡ νέα ἐπιγραφὴ νομίζω ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν Γ' π. Χ. αἰῶνα καὶ πιθανῶς εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ αὐτοῦ. Οἱ βραχίονες τοῦ Σουγκλίνουν ἀρκούντως, ἵδιως εἰς τὸ τέλος τοῦ 3ου στίχου, πλησιάζοντες οὕτω τὴν δριζοτίαν γραμμήν. Ὁμοίως τὰ σκέλη τοῦ Πείρης τὸν 1ον στίχον ἔχουν σχεδὸν τὸ αὐτὸν ὑψος. Ἡ μορφὴ τῶν γραμμάτων αὐτῶν μᾶς ἐμποδίζει νὰ σκεψθῶμεν τὸν Δ' αἰῶνα ὡς χρόνον τῆς ἐπιγραφῆς. Συγκρίνοντες αὐτὴν πρὸς τὰς δύο γνωστὰς μέχρι σήμερον ἐπιγραφὰς τῆς Νεαπόλεως,¹ παρατηροῦμεν ὅτι παρουσιάζει τύπον γραμμάτων κατὰ πολὺ ἀρχαιότερον τοῦ τύπου τῆς ὑπ' ἀριθ.¹ ἐπιγραφῆς καὶ κατά τι νεώτερον τοῦ τῆς ὑπ' ἀριθ.²

Τὸ ἐνεπίγραφον μάρμαρον δὲν εἶναι βάσις μνημείου, ἐπὶ τῆς ὁποίας θὰ ἐστηρίζετο ίὸν ἀνάθημα τοῦ Φιλίνου.

Ἐκτὸς τῆς φρεούσης τὴν ἐπιγραφὴν πλευρᾶς αἱ ἄλλαι ἐπιφάνειαι, ὅπιος ἐγράφη καὶ ἀνωτέρω, εἶναι ἀδρομερῶς εἰψγασμέναι ἢ καὶ ἀκατέργαστοι καὶ τοῦτο, διότι δὲν ἔσαν ὅραται. Ἡ ὑπάρχουσα πρὸς τούτοις ἀναμόρωσις ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ μαρμάρου ἐνισχύει τὴν γνώμην, ὅτι τοῦτο ἥτο ἐντειχισμένον εἰς τοῖχον κτηγίου, μικροῦ ἰεροῦ ἢ βωμοῦ. Ἀλλ' εἶχεν ἀφαγε τὸ κτήγιον τοῦτο οἰανδίποτε σχέσιν μὲ λατρείαν τῆς Ἀρτέμιδος Ὁπιταΐδος ἢ ὅχι; Καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει ποῖον ἥτο τὸ ἀνάθημα τοῦ Φιλίνου πρὸς τὴν θεάν; Μόνη ἡ ἐπιγραφὴ αὐτῇ δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις διὰ τὴν ὑπαρξίαν ἐν Νεαπόλει λατρείας Ἀρτέμιδος Ὁπιταΐδος, διότι ἥτο φυσικὸν δ ἀναθέτης, ὡς Ζακύνθιος, νὰ εἶχεν ἐνθυμηθῆ ἐν τῇ ἔνη τὴν θεότητα τῆς πατρίδος του. Ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου νομίζω ὅτι δὲν δύναται νὰ ἀποκλεισθῇ τελείως καὶ ἡ ἀποψίς ὑπάρχεις τοιαύτης λατρείας καὶ νὰ πιστευθῇ ὅτι ἡ μνεία τῆς νέας θεᾶς εἰς ἐπιγραφὴν τῆς πόλεως, ἐντειχισμένην εἰς ἀγνώστου φύσεως οἰκοδομήν, ἀφῆκεν ἀδιαφόρους τοὺς Νεαπολίτας καὶ δὲν προσείλκυσε τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν λατρείαν αὐτῶν. Ἰσως ἄλλα ενδήματα μᾶς δώσουν εἰς τὸ μέλλον τὴν ἀπάντησιν εἰς τὰ ἔρωτήματα, ποὺ θέτει ἡ νέα ἐπιγραφή.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ι. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

¹ Γ. Μπακαλάκη, Νεάπολις — Χριστούπολις — Καβάλα Α.Ε. 1936 σελ. 32-34 ἀρ. 1 καὶ 2.